

Dnr V/9508/2022

29.4.2022

Egenkontroll av produkter som omfattas av tobakslagen

Valvira

Tillstånds- och tillsynsverket
för social- och hälsovården

Innehåll

Inledning	2
1 Minneslistor för egenkontroll	3
2 Myndighetstillsyn och påföljder	5
3 Produkter som omfattas av försäljningsförbud och skyldigheten till egenkontroll	6
4 Innehållet i planen för egenkontroll	8
4.1 Ansvarig person för egenkontrollen	8
4.2 Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen	9
4.3 Uppgifter om genomförd introduktion av nyanställda	9
4.4 Införandet av uppgifter om problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling	10
4.5 Införandet av uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer och myndighetskontroller	11
4.6 Beskrivning av hur man säkerställer att de anmälningar som föreskrivs om produkterna i tobakslagen har gjorts och att produkternas detaljhandelsförpackningar uppfyller kraven i tobakslagen	11
5 Förvaring av planen för egenkontroll och uppvisande av planen för tillsynsmyndigheten	12
6 Fortlöpande övervakning av köpsituationen	13
7 Lagstiftning	14

Inledning

Syftet med tobakslagen är att användningen av tobaksprodukter och andra nikotinhaltiga produkter som innehåller ämnen som är giftiga för människor och orsakar beroende ska upphöra.

Det är förbjudet att sälja tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, rökstillbehör och elektroniska cigaretter till personer under 18 år. Försäljningsförbudet syftar till att förhindra att minderåriga får tillgång till produkterna i fråga och på så sätt förebygga att barn och unga börjar röka. Med hjälp av planen för egenkontroll säkerställer näringsidkaren att de försäljningsförbud som anges i tobakslagen iakttas.

Anmälningar enligt tobakslagen ska göras till Valvira och Europeiska kommissionen om tobaksprodukter, elektroniska cigaretter, nikotinvätskor, nikotinfria vätskor för förångning samt örtprodukter för rökning. Syftet med anmälningarna är att säkerställa att de produkter som finns på marknaden överensstämmer med de bestämmelser och föreskrifter som gäller dem. Tobakslagen innehåller många bestämmelser om detaljhandelsförpackningar för de produkter som avses i tobakslagen. Planen för egenkontroll förbättrar näringsidkarens möjligheter att identifiera eventuella lagstridiga produkter och låta bli att sälja dem. Samtidigt stöder näringsidkaren den övervakande myndighetens uppgift att förebygga verksamhet som strider mot tobakslagen.

Denna anvisning är avsedd som hjälpmedel för näringsidkarnas egenkontroll och introduktionen av butikspersonal. Näringsidkaren kan använda Valviras mall för egenkontrollplan och blanketter som sådana genom att fylla i uppgifter om varje försäljningsställe eller anpassa planen efter sina egna behov. Mallen och blanketterna är dock inga myndighetsföreskrifter, utan var och en får själv utarbeta sin plan för egenkontroll i enlighet med social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter (593/2016). Denna anvisning ersätter Valviras tidigare anvisning för egenkontroll drnr 6050/06.10.06.00/2016.

avgörare Direktör Jussi Holmalahti

föredragande Överinspektör Pia Malm

1 Minneslistor för egenkontroll

NÄRINGSIDKARENS MINNESLISTA

Näringsidkaren har fullgjort sin skyldighet till egenkontroll när följande kriterier uppfylls:

1. Man har utsett en person som är ansvarig för egenkontrollen på försäljningsstället.
2. Försäljningsstället har en skriftlig plan för egenkontroll och den följs.
3. Planen för egenkontroll innehåller en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen.
4. Alla uppgifter som krävs för egenkontrollen har bokförts.
5. Personalen har fått en introduktion i egenkontroll.
6. Planen för egenkontroll är tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället.
7. Bokföringen för egenkontrollen förvaras under det innevarande kalenderåret och de två därpå följande kalenderåren.
8. Uppföljningen fungerar och planen för egenkontroll uppdateras alltid vid behov.
9. Försäljningsdiskarna är placerade så att försäljarenfortlöpande kan övervaka inköpsituationen.
10. Den som säljer produkterna är minst 18 år. Personer under 18 år säljer produkter endast under övervakning av en person som fyllt 18 år.
11. Näringsidkaren har säkerställt att de anmälningar som föreskrivs om produkterna i tobakslagen har gjorts och att produkternas detaljhandelsförpackningar uppfyller kraven i tobakslagen.

FÖRSÄLJARENS MINNESLISTA

1. Sälj aldrig tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till minderåriga.
 - Du är skyldig att vägra sälja till minderåriga och det innebär att du har rätt att vägra sälja till personer som inte kan bevisa sin ålder!

2. Kontrollera åldern på unga personer som ser ut att vara minderåriga.
 - Åldern ska kontrolleras med hjälp av en handling med ett foto som utfärdats av en myndighet och i vilken köparens ålder kan fastställas på ett tillförlitligt sätt.
1. Om den unga inte kan eller vill uppvisa sitt identitetsbevis ska du inte sälja tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till personen.
2. Bokför uppgifter för egenkontrollen om problem i samband med ålderskontroller och misstankar om förmedling samt andra eventuella uppgifter för egenkontrollen. Be personen som är ansvarig för egenkontrollen om råd om du inte vet hur du ska agera.

2 Myndighetstillsyn och påföljder

Egenkontrollen övervakas i första hand av kommunerna, vars tjänsteinnehavare på begäran ska få se planen för egenkontroll. Om näringsidkaren trots handledning och rådgivning inte utarbetar en plan för egenkontroll eller följer planen, kan kommunen för att främja fullgörandet av förpliktelseerna meddela ett föreläggande och förena det med vite.

Den som säljer tobaksprodukter och nikotinvätskor till personer under 18 år begår enligt 109 § i tobakslagen ett brott vid försäljning av tobak, vilket är en straffbar handling. Om kommunen i sin tillsyn upptäcker att tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter har sålts till en minderårig, kan kommunen ge näringsidkaren en skriftlig varning. Om näringsidkaren trots en skriftlig varning från tillsynsmyndigheten eller en straffrättslig påföljd säljer eller på annat sätt överlåter tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter eller nikotinvätskor till personer under 18 år, kan kommunen återkalla detaljhandelstillståndet för tobaksprodukter och nikotinvätskor för minst en vecka och högst sex månader. Tillståndet kan under vissa förutsättningar också återkallas permanent.

3 Produkter som omfattas av försäljningsförbud och skyldigheten till egenkontroll

Skyldigheten till egenkontroll vid försäljning gäller produkter som med stöd av tobakslagen inte får säljas eller på annat sätt överlåtas till personer under 18 år. Dessa produkter är tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör och elektroniska cigaretter.

Med tobaksprodukter avses produkter som kan förbrukas och som helt eller delvis består av tobak (nicotiana). Tobaksprodukter är bland annat

- cigaretter
- cigariller och cigarrer
- cigaretttobak, piptobak eller annan lös tobak
- örtcigaretter som innehåller tobaksplanta och tobak för vattenpipa.

Med nikotinvätska avses vätska som innehåller nikotin och är avsedd för förångning med hjälp av en elektronisk cigarett och som inte innehåller mer nikotin än 20 milligram per milliliter och inte ska användas för de ändamål som avses i 3 § 1 mom. i läkemedelslagen (395/1987).

Med tobakssurrogat avses en produkt som till användningssättet motsvarar en tobaksprodukt, men som inte innehåller tobak. Tobakssurrogat är bland annat

- örtprodukter för rökning som inte innehåller tobak
- nikotinfria vätskor som avsedda för elektroniska cigaretter
- energi- eller örtsnus
- ångstenar.

Med röktilbehör avses ett tillbehör eller redskap som huvudsakligen är avsett att användas vid tobaksrökning eller för förberedelse till tobaksrökning. Följande varor och varugrupper betraktas som röktilbehör:

- cigarettpapper, även som block eller hylsor
- cigaretttrullare eller med dessa jämförbara apparater eller föremål
- filter som hör till tobaksprodukter eller som ska anslutas till dessa, såsom filtrerande piphuvud och filterpatroner

- cigarr- och cigarettmunstycken eller med dessa jämförbara varor samt delar till dessa
- tobakspipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar
- tillbehör till cigarr- och cigarettmunstycken eller med dessa jämförbara varor och delar till dessa samt till tobakspipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar, såsom piprensare
- askkoppor och med dessa jämförbara varor
- föremål som används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom vattenpipor och pipställ
- fodral, påsar, askar, burkar och andra föremål som används av konsumenter för förvaring av tobaksprodukter
- cigarettändare, oavsett hur de fungerar och delar till dem, såsom deras yttre skal, räfflade friktionshjul, tomma eller fyllda bränslebehållare samt andra varor som inte nämns ovan och som huvudsakligen används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom cigarrsnoppare och redskap som används vid rökning av pipa.

Tändstickor betraktas inte som röktilbehör.

Med elektronisk cigarett avses en produkt som kan användas för inandning av nikotinånga via ett munstycke samt delar till en sådan produkt.

4 Innehållet i planen för egenkontroll

Planen för egenkontroll utgör grunden för näringsidkarens egenkontroll. Planen för egenkontroll ska alltid uppdateras vid behov. Grunden för uppdateringen kan vara till exempel erfarenheter från försäljningen och de uppgifter som bokförts för egenkontrollen.

Planen för egenkontroll ska innehålla följande uppgifter och anvisningar:

- uppgifter om den person som är ansvarig för egenkontrollen
- en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen
- uppgifter om genomförd introduktion av nyanställda
- uppgifter om problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling
- uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer och myndighetskontroller
- information om hur man säkerställer att de anmälningar som föreskrivs om produkterna i tobakslagen har gjorts och att produkternas detaljhandelsförpackningar uppfyller kraven i tobakslagen.

4.1 Ansvarig person för egenkontrollen

Näringsidkaren ska utse minst en person som är ansvarig för egenkontrollen som ser till att försäljningsförbudet iakttas och att egenkontrollen genomförs. Den utsedda ansvariga personen kan vara näringsidkaren själv eller så kan näringsidkaren utse en särskild person som är ansvarig för egenkontrollen på försäljningsstället. Denna person tar hand om det praktiska utförandet av de uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll. Näringsidkaren ansvarar dock alltid själv för att verksamheten är lagenlig. Namnet på den ansvariga personen för egenkontrollen förs in i planen för egenkontroll.

Den ansvariga personen bör om möjligt ha chefsposition, men ändå i praktiken delta i försäljningsarbetet. Det är bra om den ansvariga personen arbetar under affärens öppettider, men detta är inte ett absolut villkor. Försäljaren kan vid behov vända sig till den ansvariga personen för ytterligare anvisningar eller stöd.

Den ansvariga personen (näringsidkaren) ska

- allmänt taget se till att egenkontrollen fungerar på försäljningsstället
- introducera nyanställda i vad det innebär att iaktta försäljningsförbud och egenkontrollen
- säkerställa att alla som deltar i försäljningen vet att tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter inte får säljas till personer under 18 år och kan agera så att detta inte händer samt vet hur de ska gå tillväga om det uppstår problem
- följa upp att försäljarna agerar i enlighet med de givna anvisningarna om tillvägagångssätt
- se till att det finns en särskild blankett, ett häfte eller något annat anteckningsmaterial på försäljningsstället där man bokför uppgifter för egenkontrollen
- kontrollera att problemsituationer och misstankar om förmedling bokförs för egenkontrollen på försäljningsstället
- bokför uppgifter om genomförda introduktioner av nyanställda samt åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

4.2 Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen

Personen som är ansvarig för egenkontrollen eller näringsidkaren ska sammanställa en förteckning över de produktgrupper som finns till försäljning och som omfattas av egenkontrollen. Skyldigheten att utöva egenkontroll gäller tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör och elektroniska cigaretter.

4.3 Uppgifter om genomförd introduktion av nyanställda

Planen för egenkontroll ska innehålla en redogörelse för hur introduktionen av nyanställda genomförs i början av anställningsförhållandet. På så sätt säkerställer näringsidkaren att personalen är medveten om att de produkter som avses i tobakslagen inte säljs till personer under 18 år och kan agera så att detta inte sker.

Utbildningen genomförs på det sätt som näringsidkaren anser vara ändamålsenligt. Dess innehåll ska dock utformas så att personalen känner till

- åldersgränserna för försäljningsförbud
- vilka produkter försäljningsförbudet gäller
- hur man frågar köparen om identitetsbevis
- hur man ska gå tillväga vid problem (till exempel om köparen uppför sig hotfullt eller visar upp förfalskade papper) och vid misstanke om förmedling
- skyldigheterna att bokföra uppgifter för egenkontrollen.

Uppgifter om utbildning som ges till personalen ska bokföras för egenkontrollen. Uppgifterna antecknas på blankett 1 i Valviras mall för egenkontrollplan eller i ett separat anteckningsmaterial.

4.4 Införandet av uppgifter om problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling

En ung person som vill köpa tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter och som enligt försäljarens bedömning kan vara minderårig ska ombes styrka sin identitet så att åldern kan kontrolleras. Åldern kan kontrolleras till exempel med hjälp av ett identitetskort med foto, ett körkort eller ett pass. Om personen bara kommer med förklaringar eller vägrar att visa upp ett identitetsbevis får produkterna i fråga inte säljas till personen.

Exempel på problemsituationer är kunder som visar upp ett förfalskat eller en annan persons identitetsbevis, kunder som uppför sig hotfullt, klagomål från kunder samt misstankar om förmedling. Uppgifter om problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling ska bokföras för egenkontrollen. Det är bra att göra dessa anteckningar på blankett 2 i Valviras mall för egenkontrollplan eller i ett separat anteckningsmaterial.

I restauranger med utskänkningsrättigheter eller personalrestauranger eller motsvarande försäljningsställen där kunderna endast undantagsvis är under 18 år får uppgifter om problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling föras in så att man i planen för egenkontroll skriver en sammanställning av iakttagelserna under året.

4.5 Införandet av uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer och myndighetskontroller

Åtgärder som vidtagits för att avhjälpa problem som uppstått vid försäljningen av tobaksprodukter eller problem på försäljningsstället som upptäckts i samband med myndighetskontroller ska bokföras för egenkontrollen. Anteckningarna görs på blankett 3 eller i ett separat anteckningsmaterial.

Den avhjälpande åtgärden kan till exempel vara att personalen utbildas i hur man kan identifiera ett förfalskat identitetsbevis eller att ett säkerhetssystem tas i bruk i butiken.

4.6 Beskrivning av hur man säkerställer att de anmälningar som föreskrivs om produkterna i tobakslagen har gjorts och att produkternas detaljhandelsförpackningar uppfyller kraven i tobakslagen

Planen för egenkontroll ska beskriva hur näringsidkaren försäkras sig om att de tobaksprodukter, elektroniska cigaretter, nikotinfria vätskor för förångning, påfyllningsbehållare och örtprodukter för rökning som finns till försäljning har anmälts till Valvira och Europeiska kommissionen i enlighet med 3 och 4 kap. i tobakslagen. I Valviras offentliga söktjänst för produkthanmälningar (<https://tupakkarekisteri.valvira.fi/tuoteilmoitukset>) finns uppgifter om vilka produkter som har anmälts till Valvira.

Planen för egenkontroll ska också innehålla en beskrivning av hur näringsidkaren säkerställer att förpackningarna för de tobaksprodukter, elektroniska cigaretter, påfyllningsbehållare, nikotinfria vätskor för förångning och örtprodukter för rökning som säljs uppfyller kraven i 5 kap. och 117 § i tobakslagen. Vid säkerställandet kan man använda Valviras checklista.

5 Förvaring av planen för egenkontroll och uppvisande av planen för tillsynsmyndigheten

Planen för egenkontroll ska vara tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället. Den får tas med som en del av med livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll. Uppgifterna som förs in i planen för egenkontroll ska bevaras under det innevarande kalenderåret och de två därpå följande kalenderåren.

Planen för egenkontroll ska på begäran visas upp för tillsynsmyndigheten. Det är bra att nämna denna skyldighet i planen för egenkontroll. Åtgärder som vidtagits med anledning av kommunens inspektioner ska bokföras för egenkontrollen.

En handling som utfärdats av en myndighet, till exempel ett inspektionsprotokoll, ett utlåtande eller en promemoria, kan som sådana bifogas till planen för egenkontroll eller förvaras i en mapp för egenkontrollen.

Den ansvariga personen eller försäljaren kan också göra en separat anteckning om myndighetsåtgärder på blankett 3 eller i ett annat anteckningsmaterial.

6 Fortlöpande övervakning av köpsituationen

Med tanke på skyldigheten till egenkontroll är det viktigt att beakta att försäljaren ska närvara vid försäljningsdisken så att försäljaren fortlöpande kan övervaka köpsituationen för tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätska. Vid varje försäljningsdisk på försäljningsstället ska det alltid finnas en försäljare som övervakar köpsituationer som involverar dessa produkter. Med andra ord ska försäljningsdisken stängas när försäljaren har rast eller också ska en annan försäljare stå i kassan under rasten.

Med köpsituation avses händelsekedjan när en produkt väljs ut, betalas och tas emot. Alla sådana situationer där en kund väljer till exempel tobaksprodukter eller nikotinvätskor, betalar produkterna i kassan eller får dem i sin besittning betraktas således som köpsituationer, och försäljaren måste kunna övervaka alla dessa situationer fortlöpande. Detta innebär att försäljningsdiskarna måste placeras på ett sådant sätt på försäljningsstället att det är möjligt att fortlöpande övervaka en köpsituation.

Det är förbjudet att sälja tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätskor från en automat. Syftet med förbudet är i första hand att effektivisera åldersgränskontrollen för dessa produkter. Med automat avses en apparat där kunden väljer och betalar en produkt och också tar emot produkten. De automater för val av tobaksprodukter som används i dagligvarubutiker är inte sådana automater som avses i tobakslagen.

7 Lagstiftning

Egenkontrollen över försäljningen av de produkter som avses i tobakslagen grundar sig på tobakslagen. Mer detaljerade bestämmelser om planen för egenkontroll finns i social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter. Nedan redogörs för de bestämmelser i tobakslagen och detaljhandelsförordningen som gäller egenkontrollen.

Tobakslagen (549/2016)

53 § Förbud mot försäljning till minderåriga

- Tobaksprodukter och nikotinvätskor får inte säljas eller på annat sätt överlåtas eller förmedlas till den som inte har fyllt 18 år
- Tobaksprodukter, röktilbehör och elektroniska cigaretter får inte i näringsverksamhet säljas eller på annat sätt överlåtas till den som inte har fyllt 18 år.
- Vid försäljningsdiskar för sådana produkter som avses i 1 och 2 mom. ska ett anslag som informerar om åldersgränser för försäljningen finnas väl synligt för kunderna. Närmare bestämmelser om innehållet i anslaget får utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

54 § Plan för egenkontroll

- En näringsidkare som säljer tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter eller nikotinvätska ska på egen bekostnad göra upp och genomföra en plan för egenkontroll för att följa förbudet enligt 53 § 1 och 2 mom. Dessutom ska näringsidkaren i planen för egenkontroll beskriva hur man säkerställer att de anmälningar som föreskrivs om produkterna i tobakslagen har gjorts och att produkternas detaljhandelsförpackningar uppfyller kraven i tobakslagen. Närmare bestämmelser om uppgörandet av planen samt planens innehåll och genomförande får utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

Social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter (593/2016)

3 § Ansvarig person för egenkontrollen

- En näringsidkare som säljer sådana produkter som avses i 53 § 1 och 2 mom. i tobakslagen ska utse åtminstone en person som är ansvarig för egenkontrollen och som har hand om det praktiska utförandet av de uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll.

4 § Innehållet i och uppgörandet av planen för egenkontroll

- Den plan för egenkontroll som avses i 54 § i tobakslagen ska innehålla
 - 1) uppgifter om den person som är ansvarig för egenkontrollen,
 - 2) en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen,
 - 3) en beskrivning av hur försäljaren säkerställer att tillverkaren eller importören har gjort de anmälningar som avses i 3 och 4 kap. i tobakslagen om de tobaksprodukter, elektroniska cigaretter, påfyllningsbehållare, nikotinfria vätskor för förångning och örtprodukter för rökning som finns till försäljning,
 - 4) en beskrivning av hur försäljaren säkerställer att förpackningarna för de tobaksprodukter, elektroniska cigaretter, påfyllningsbehållare, nikotinfria vätskor för förångning och örtprodukter för rökning som finns till försäljning överensstämmer med de krav som föreskrivs i 5 kap. och 117 § i tobakslagen.
- Utöver vad som föreskrivs i 1 mom. ska det av partihandelsställets plan för egenkontroll framgå hur försäljaren säkerställer att partihandeln med tobaksprodukter och nikotinvätskor sker i enlighet med vad som föreskrivs i 60 § i tobakslagen.

- Planen för egenkontroll ska uppdateras vid behov. I planen för egenkontroll ska följande uppgifter föras in:
 - 1) genomförd introduktion av nyanställda,
 - 2) problem vid försäljningen i samband med ålderskontroller samt misstankar om förmedling
 - 3) åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer och myndighetskontroller.
- I restauranger med utskänkingsrättigheter eller personalrestauranger eller motsvarande försäljningsställen där kunderna endast undantagsvis är under 18 år, får införandet av de uppgifter som avses i 3 mom. 2 punkten göras genom att det i planen för egenkontroll skrivs en sammanställning av iakttagelserna under året.
- Planen för egenkontroll ska vara tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället. Den får tas med som en del av med livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll. De uppgifter som avses i 3 mom. ska bevaras under det innevarande kalenderåret och de två därpå följande kalenderåren.

Valvira

Tillstånds- och tillsynsverket
för social- och hälsovården

Tillstånds- och tillsynsverket
för social- och hälsovården, Valvira

Bangårdsvägen 9, 00520 Helsingfors
PB 43, 00521 Helsingfors
Koskenranta 3, 96100 Rovaniemi

Telefon 0295 209 111
kirjaamo@valvira.fi
valvira.fi